

Kocsis Emília

Hol vannak a szakképzettek?

A Karácsony Sándor Kabinet és a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Szakképzési Osztálya a szociális szakképzés szakmai, módszertani problémáival foglalkozik. Osztályunk 1999-ben végzett egy olyan nyomon követéses vizsgálatot, amelynek célja az volt, hogy megismerjük, hogy a szociális szakképzésben végzettek hogyan tudnak elhelyezkedni, illetve, hogy hogyan válnak be, milyen munkatársnak bizonyulnak a munkahelyükön.

Elsősorban a következő kérdésekre vártunk választ.

állapotokat, de jellemző tendenciákat tükröznek. Az alábbi táblázat viszont naprakész. A vizsgázott tanulókról - önkéntes adatszolgáltatás révén - ma is gyűjtünk létszámadatokat, amelyek a végzettek szakmai összetételéről a következő képet adják.

Regisztrációnk szerint 1991 és 1999 júniusa között 4691 szociális szakképzettségű tanuló végzett. Ebben szerepel az a 673 fő szociális gondozó és ápoló képesítésű is, akik az 1990-es ágazati minisztériumi program szerint szerezték

A szociális szakképzésben végzett hallgatók létszáma /fő/ 1991-2001 között

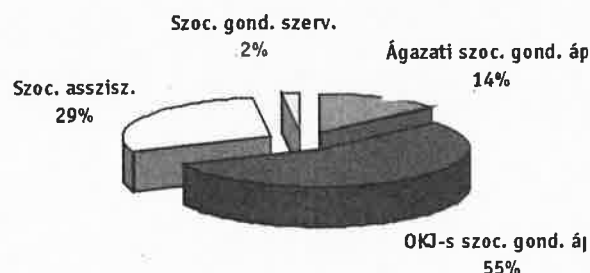
A szakma neve	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Összesen
Szociális asszisztens	95	171	204	143	105	153	146	75	250	262	259	1 863
OKJ szerinti szociális gondozó és ápoló					30	158	737	777	1 051	1 720	1 356	5 829
1990-es program szerinti szociális gondozó és ápoló						559	94	20				673
Szociális gondozó és szervező							41	22	18	116	109	306
Mentálhigiénés asszisztens										98	235	333
Csecsemő- és kisgyermekgondozó											148	148
Nevelőszülő											17	17
Összesen	95	171	204	143	135	870	1 018	894	1 319	2 196	2 124	9 169

- Milyen a végzettek összetétele szakmák szerint?
- Mikor, hol, milyen képzési formában végeztek?
- Munkába tudnak-e állni vagy munkanélkülivé válnak?
- Ha elhelyezkednek, akkor a szakmában vagy szakmán kívül találnak-e munkát?
- Milyen módon tudnak elhelyezkedni?
- Földrajzilag, illetve az intézményi és szakmai struktúrában hol találnak munkát?

Elemzésünket az osztályon felhalmozódott adatok és egy kérdőíves felmérés alapján készítettük. A vizsgálat eredményeit a Szakképzési Konferencián és a Konferencia Füzetekben ismertettük. Úgy gondoljuk, hogy olyan információkhoz jutottunk, amelyeket nem csak a szakképző intézmények tudnak használni, hanem a „felhasználók”, a szociális ellátásban dolgozók is. Ezért kerestünk utat a szélesebb szakmai közönség felé is. Az elemző részek az 1999-es felmérés alapján készültek, ezért nem a mai

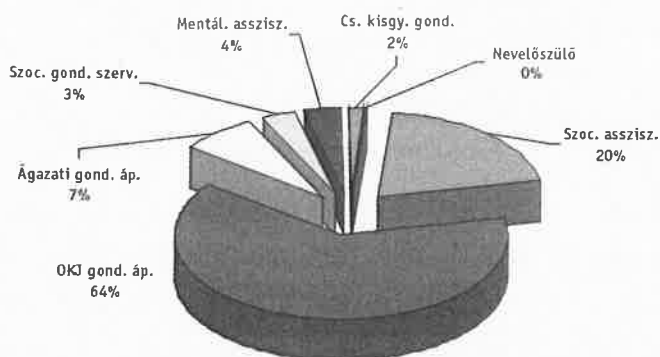
ték a képzettségüket. A végzettek közül 2700 (57%) tanuló címét ismertük és 1999 júniusában számukra küldtünk ki kérdőívet. Ebből 1130-an válaszoltak, ez akkor az összesen végzett 24%-a. A válaszolók mindegyike OKJ-s bizonyítvánnyal rendelkezik.

Milyen a végzettek szakmai összetétele? (1991-1999 június)



A szociális gondozó és ápoló képzés a legnépszerűbb szakképzési forma, ők adják a végzettek 55%-át, míg 1/3-uk szociális asszisztens, 2%-uk szociális gondozó és szervező. Ez a szakma és képzés ekkor még rövid múltra tekintett vissza, szinte csak a kísérleti képzések tanulói végeztek. A későbbiekben nőtt az érdeklődés iránta azért is, mert a szociális intézmények vezető szakdolgozói számára szervezett ideiglenes jellegű, 10 hónapos tanfolyami képzés befejeződött.

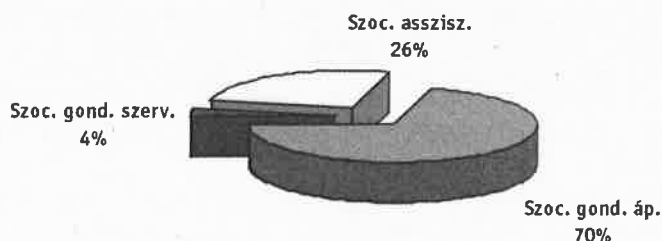
A szociális szakképzésben végzett hallgatók szakmankénti megoszlása 2001 végén



Látható, hogy az elmúlt két évben a szociális gondozó és ápolók, valamint a szociális asszisztensek aránya nem csökkent, sőt növekedett, és megőrizték addigi domináns szerepüket.

Az 1999-es mintavétel csak az OKJ-s bizonyítvánnyal rendelkezőkre vonatkozott. Ha így vizsgáljuk a szakmai összetételt, közülük gondozó és ápolók mind a végzettek, mind a megkérdezettek között 70%-ot tesznek ki. A szociális asszisztensek a végzettek 30%-át, míg a megkérdezettek 26%-át adják. Kissé fölültreprezentáltak a gondozó szervezők, akik a végzettek 2%-át adják, de a megkérdezetteknek 4%-át.

A megkérdezettek szakmai összetétele



Hétköznapi tapasztalatainknak megfelelő a válaszolók túlnyomó többsége (91%) nő. Az életkori megoszlás jellemzője, hogy a képzésben leginkább a 20-30 év közöttiek vettek részt, de a válaszolók 3%-a 50-60 év közöttiként tanulta a szakmát. Az idősebb korosztály elsősorban a gondozó és ápoló képzésben vett részt és közülük sokan ebből a szakmából szerezték életük első szakképesítését.

A képzési formánkénti megoszlás a következő: iskolarendszerben végzett a megkérdezettek 19%-a, iskolarendszeren kívül, munka mellett végzett a megkérdezettek 50%-a. Akik munka mellett vállalták a képzést, a szakma iránti elkötelezettséggel, a tanulás iránti motiváltsággal ültek be az iskolapadba. A munkanélküliként tanulók aránya 31%. A képzők közöttük is nagyon sok elkötelezett emberrel találkoztak, de a tanárok számára terhet jelentett, hogy segítsék őket a munkanélkülivé válás traumájának feldolgozásában. Ha az iskolarendszeren kívüli képzéseket vesszük 100%-nak, akkor az arányok a következőképpen alakulnak: 61% a munka melletti képzés és 39% munkanélkülieké.

A képzési formák szakmankénti megoszlása 1999-ben (%)

A KÉPZÉS TÍPUSA	A SZAKMA NEVE		
	Szociális gondozó és ápoló	Szociális gondozó és szervező	Szociális asszisztens
Iskolarendszerű	9	35	45
Munka melletti	59	45	23
Munkanélküli	32	20	32

Az adatokból számszerűsítve láthatjuk azt a tapasztalati tény, hogy a szociális gondozó és ápolók legnagyobb arányban munka melletti képzési formákban vesznek részt. Ők azok, akik idősebb korban is vállalják a tanulást. A munka melletti képzési formák biztonsága, hogy a tanulóknak van állása van, de ez a biztonság azzal a tanulást nehezítő körülménnyel jár együtt, hogy közben dolgozni is kell. A képzőknek számolni kell a tanulók fáradtságával és munkahelyi elfoglaltságával, de építhetnek a szakmai elkötelezettségére, motiváltságára és a munkában szerzett tapasztalataira.

A szociális gondozó és szervező képzés eddig két nagyobb létszámú csoportban folyt, Balassagyarmaton és Ajkán, illetve egy kisebb csoportot képeztek Szarvason. Az ő adataik szerepelnek ebben az összevetésben, amely azt mutatja, hogy ez a szakképzés is dominánsan munka mellett folyik. Ez a szakképesítés, 2200 órás képzéssel szerezhető meg, amely képzési program az általános gondozói, ápolói feladatokon túl a szociális intézmények menedzseri és gazdálkodási feladataival is megismerteti a tanulókat. Ezért úgy gondoljuk, hogy kellőképpen felkészülhetnek arra, hogy a középvezetői, illetve kis intézmények esetében, vezetői feladatokat is ellássanak.

A szociális asszisztens képzés túlnyomó többsége - amint az arányszámokból kitűnik - iskolarendszerben zajlik. (44,5%). Számukra adott a lehetőség, hogy végzés után továbbtanulnak, vagy dolgoznak; szakmában maradnak vagy a szakmán kívül helyezkednek el. De őket fenyegeti leginkább az a veszély is, hogy nem tudnak elhelyezkedni és pályakezdő munkanélkülivé válnak.

Milyenek a végzettek továbbtanulási ambíciói?

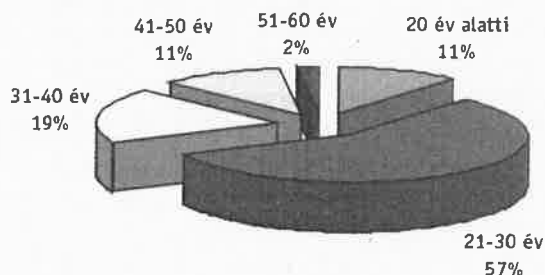
A végzettek 30%-a továbbtanul. Ennek a 30%-nak több mint fele (51%) szociális asszisztens, 4%-uk szociális gondozó és szervező, ami létszámuknak megfelelő arány, de jelentős (45%) a szociális gondozó és ápolók továbbtanulása is. A szociális asszisztens képzésről ez a felmérés megmutatja, hogy a szakmai felkészítés mellett alkalmas arra, hogy megszerettesse a szakmát a résztvevőkkel és felkészítse őket a tudatos szakmai továbbtanulásra. Erre a tényre érdemes felfigyelniük a szociális felsőoktatással foglalkozó intézményeknek! Talán célszerű lenne munkálkodniuk azon, hogy akkreditált felsőfokú szakképzéssé alakítsák át az asszisztens képzést. Ehhez megfelelő alapot adhat az asszisztens képzés központi oktatási programja, és a felsőoktatásban, valamint a szakképzésben megszerzett tapasztalatok.

A végzettek továbbtanulási kedve (%)

	Szociális gondozó és ápoló	Szociális gondozó és szervező	Szociális asszisztens	Összesen
Az OKJ-s végzettséggel rendelkezők aránya	70	4	26	100
A továbbtanulók aránya	45	4	51	100

Továbbtanulásra természetesen elsősorban a fiatalabb korosztály tagjai vállalkoznak. A továbbtanulók hatvan-

A továbbtanulók kor szerinti megoszlása



nyolc százaléka a 30 év alatti, de meghatóan érdeklődők az idősebbek is. A kérdőíves válaszok mellett sok-sok levelet is kaptam, amelyekben elsősorban a továbbtanulási lehetőségek iránt érdeklődnek. Úgy tűnik tehát, hogy a szakképzések fölkeltek a résztvevők tanulás iránti vágyát.

Milyenek az elhelyezkedési mutatók?

Most vizsgáljuk meg a felmérés adatai alapján, vajon szakmájuknak megfelelő munkát találnak-e a végzettek? A szakképzettek 78%-a munkát talált. Kevés az összehasonlítási lehetőségünk az eredmények mérésére, mivel más szakmákra vonatkozóan sajnos kevés az elhelyezkedésre vonatkozó adat. Országosan igen rossz a statisztikája a szakképzésnek. Összehasonlításként a közgazdasági szakképzettségre vonatkozóan azt találtam, hogy a végzettek

48-60%-a kap állást. Azt nem vizsgálták meg, hogy a szalmán belül, vagy a szakmán kívül. Ehhez viszonyítva azt hiszem, hogy a szociális képzésben végzettek 78%-os elhelyezkedése igen jónak mondható. A szociális területen végzett válaszolók 22% -ának nincs munkahelye. Közülük a szociális gondozó és ápolók, valamint a szociális asszisztensek teszik ki a többséget, természetesen a szociális gondozó és szervezőkről még igen kevés adat áll rendelkezésünkre. Az pedig mélyebb vizsgálatot igényel, hogy hol, milyen okok miatt nem tudnak elhelyezkedni a szociális szakképzettek.

A következő kérdés, hogy milyen területen helyezkedtek el a végzettek? A felmérés szerint a munkahellyel rendelkezők 47%-a dolgozik a szakmában. Azt gondolom, hogy ez is jó eredmény. További vizsgálatot igényel annak a kérdésnek a tisztázása, hogy a többieknek miért nem sikerül elhelyezkednie ezen a szakemberhiányos területen? A szakma anyagi és erkölcsi megbecsültségének hiánya és a képzőhelyek földrajzi elhelyezkedésének aránytalansága valószínűleg csak részben magyarázza meg a jelenséget.

Hol vannak a képzőhelyek, és hol dolgoznak a volt hallgatók?

Azt érzékeltük, hogy Kelet-Magyarország nagyobb arányba foglalkozik szociális szakemberképzéssel. Valószínű, hogy a feszítőbb szociális problémák miatt készségesebben válnak lalkoznak szociális képzésre az iskolák. Ebből az is következik, hogy a szakképzettek a képzőhelyek környezetében található munkahelyeken helyezkednek el, így ezeken a helyeken javul a szakemberekkel való ellátottság. Úgy tűnik igaz az a tézis, hogy egy-egy képzőhely katalizátor egy térségben, és a szakma megújításában is fontos feladatokat tölt be.

Milyen típusú intézményekben vannak azaz hol dolgoznak a szociális szakképzettek?

A következő, figyelemre méltó eredményt találhatjuk. A települési önkormányzatok foglalkoztatják a végzettek nagyobbik felét, de ha a megyei és a települési önkormányzatokat együtt veszem, akkor még inkább érezhető, hogy ez a szféra foglalkoztatja a legtöbb szociális szakembert. (A megyei, illetve a települési önkormányzatok a fenntartói a legtöbb idős- és fogyatékos-ellátást biztosító intézménynek, és így ők a munkáltatói a legnagyobb arányszámban alkalmazott szociális gondozó és ápolóknak.)

De tapasztaljuk, hogy az állami és önkormányzati intézményeken túl a nonprofit szervezetek, illetve a kifejezetten profitorientált szervezetek is alkalmaznak szociális szakképzetteket.

Melyek azok az intézménytípusok, amelyekbe leginkább alkalmazzák a szakképzésből kikerülőket?

Az idősek otthonai, valamint a gondozási központok szerepelnek az élen. A gondozó-ápolók jó része vagy már eleve ott dolgozott, vagy a későbbiekben került oda. A gondozó-ápolókon túl még a gondozó-szervezők is ebben a közeg-

ben találhatók. Szintén a gondozó-ápolókra és a gondozó-szervezőkre épít a következő két intézmény: a kórház és az idősek klubja. A családsegítő szolgálatok és az önkormányzati hivatalok szívesebben foglalkoztatnak szociális asszisztenseket. A szociális asszisztensek ezen túl a legváltozatosabb területeken dolgoznak. Ők azok, akik a munkaügyi ellátásban, a családsegítésben, az ifjúságvédelemben, a gyermekjólét, a hajléktalan ellátás területén is fellelhetők. A szakmai követelményeknek megfelelően a szociális asszisztensek képzettségükönél fogva valóban több területre, sokféle munkakörbe alkalmazhatók.

Hol foglalkoztatnak nagyon kevés szociális szakembert?

Ez is figyelemre méltó sorozat. Viszonylag kevés szociális szakképzett dolgozik pl. az Álláskereső Egyesületénél, rendőrségnél, csak elvétve a cigány kisebbségi önkormányzatnál, elme-szociális otthonban, szakmai szervezetnél, házi gondozásban, ifjúsági otthonban, menekültszolgálatnál, iskolában, bölcsődében, szeretetszolgálatnál. Egyébként a büntetés-végrehajtásban és a rendőrségnél - ahol igazán szükség lenne a szakmai jelenlétükre - sajnos csak ritka kivételként fordul elő, hogy szociális szakembereket alkalmaznak.

Végezetül még olyan kérdésre is választ kaptunk, amit nem is tettünk fel. A megkérdezettek spontán reakciója alapján arról is kaptunk jelzéseket, hogy hogyan érzik magukat a szakképzettek, szociális szakemberként.

Szociológiai adatfelvétel szempontjából nem túl szerencsés időpontban, a nyár elején küldtük ki a kérdőíveket. Mellé egy rövidke levelet is írtam, amivel mindössze annyi volt a célom, hogy kérésünket ne engedhessék el olyan könnyen a fülük mellett. Meglepetést okozott, hogy nagyon sokan nemcsak a kitöltött kérdőívet küldték vissza, hanem hosszabb válaszlevelet is írtak. Egyoldalasat akkor is, ha nem volt kérdésük, de nagyon sokan több kérdéssel is fordultak hozzánk. Én ezt a következőképpen értelmeztem: azt gondoltam egyik oldalról, hogy „Uramisten, ha egy ilyen szokványos kérdőívre - ami csak annyiban különbözik a többitől, hogy személyesebb hangú levél is tartozik hozzá - az a reflexió, hogy kiönti a lelkét, akkor ki foglalkozik vele nap mint nap?”. Szinte véletlen volt, hogy ez a kérdőív eljutott hozzájuk és úgy tűnik, ha nem juttatjuk el, akkor nincs, akinek elmondják a gondolataikat. Miközben a képzésekben nyitottá, elfogadóvá, odafordulóvá nevelik őket, aközben nem akad olyan, aki hozzájuk odaforduljon. A másik gondolatom az volt - miután nagyon sokan kérdeztek szinte evidens dolgokat -, hogy nem jutnak információkhoz. Miért nem jutnak? Olyanokat kérdeztek, amiket közlönyökből meg lehetne tudni. A közlönyök nincsenek kéznél számukra? Nem vehetők meg? Ha megvették, akkor leragad valamelyik vezető asztalán és általában nem olyan a főnök-beosztott viszony, hogy ilyesmiket meg tudnának kérdezni? Ami még eszembe jutott ezzel kapcsolatban, hogy „saját érdekükben ennyire nem tudnak föllépni”? Magukat nem tartják annyira értékesnek, mint amennyire az összes többi embert? Fásultak? Kiegyeztek? Néhány levélből szeretnék egy-egy gondolatot közreadni, hogy ne maradjon az én titkom, amit elmondtak magukról - talán nem érdektelen az olvasók számára?

„Örömmel fogadtam, hogy bekopogott az otthonomba, ez számomra azt jelenti, hogy nem lettünk elfeledve, továbbra is nyomon követik azt az utat, amit elkezdtek egyengetni. Gimnáziumi érettségi után kezdtem el a szociális gondozó iskolát, mindenhol tudtam hasznosítani az ott tanultakat, gyógypedagógiai és szociális munkás szakon tanulok. Az elkövetkező pár évben két főiskolát végzek egyszerre.”

„Sajnos azt tapasztalom, hogy egy-két magáncég, kft., kft. nem ismeri el a nehezen, kemény tanulás árán megszerzett eredményes bizonyítványt. Amit annak idején megtanultam szociális gondozásból, mindennek az ellentétével találkozom. A munkahelyen az a fontos, hogy a dolgozó tudjon jól takarítani, vasalni, mosni, az udvart jól rendben tartani és ezek után, ha marad ideje gondozni a maszekoknak kiszolgáltatott sok idős embert, akkor nem tudja eldönteni, hogy melyiket hallgassa meg, akik tele vannak panasszal, de ők sem tehetnek semmit. A 12 órás munkára 20.000,- Ft fizetést kapok. A maszekokat nem az érdekli, hogyan gondozzuk a leépült, idős embereket, hanem az, hogy minél több hasznot húzzanak az emberekből. Mind a dolgozókból, mind a gondozottakból, de az ember örül, ha 35 évesen munkahelye van, nem lehet szólni semmit.”

„A tapasztalatom az, hogy senki nem tudja, mit jelent az, hogy szociális asszisztens, milyen szintű végzettség, még középfokúnak sem akarták elfogadni.”

„Egyházi intézményben dolgozom. Itt szeretném megragadni a lehetőséget, hogy megkérdezzem, hogy mi, dolgozók, voltaképp kihez is tartozunk? Ki a felsőbb szervünk, akihez fordulhatnánk a problémáinkkal. Nagyon hálásak lennénk, ha ezt velünk közölnék.”

„Szociális asszisztens végzettségem után egyetemen szociológus végzettséget szereztem, örömmel rendelkezésükre állok adatszolgáltatóként, interjúalanyként, de szívesen bekapcsolódnék kutatómunkájukba is.”

„Ne egy álomvilágba ringassák azokat, akik vállalják az ilyen hosszúságú képzéseket, hiszen van egy újabb bizonyítványom, és nem érek vele semmit. Nagyon köszönöm ezt a kérdőívet, akárki küldte. Nagyon sokat segített rajtam, és ha valaki elolvassa, és talán orvosolja, meghálálom.”

Kaptunk egy kitöltetlen, megrongált, dühösen összegyűrt kérdőívet is. Milyen indulatok munkáltak abban, aki így küldte vissza? Azt hiszem, el kell fogadnunk az összes indulatot, ami a látható gyűrődésekben benne van, de mi lehet a magyarázata?

„Tisztelt Képzési Főosztály! Interjúolás helyett javasolnám Önöknek is a szociális területen való 1-2 hónapos gyakorlati idő eltöltését, mert igazán csak így lehet a szakmáról információt nyerni. Szép volt az elméleti oktatás, annak eredményeként a hallgatók valamennyien sikeres vizsgát tehettek. Hogy részt vehettem ezen a tanfolyamon, a társamnak köszönhetem, aki eltartott ez idő alatt, mert a havi 11.600 Ft-ból ezt nem lehetett volna végigcsinálni. Mint képzett gondozók, most már dolgozhatunk éhbérért, míg fel nem fordulunk. Köszönettel, egy szakképzett szociális gondozó és ápoló.”